

Богдан ЗЯТИК

РЕАЛІЗМ У ХРАМОВИХ ПОЛІХРОМІЯХ ЛЬВОВА 1990—2015 РОКІВ

За художніми особливостями поліхромію храмів Львова 1990—2015 рр. можна поділити на три основні групи: невізантійського напрямку, реалістичного, та поліхромії під впливом стилістик модернізму. У статті вперше комплексно розглядається поліхромія храмів Львова, виконана впродовж 1990—2015 років у реалістичній манері. Обґрунтовується значення терміна «реалізм» відносно храмових стінописів та висвітлюються стилістичні особливості таких храмових поліхромій. Охарактеризована специфіка стилістики реалістичних стінописів в контексті розвитку храмової поліхромії Львова ХХ ст. Розглядається середовище іконописців, що працювали над оздобленням храмів Львова, зокрема в реалістичній манері, а саме: Б. Балицький, І. Мікула, М. Нестерович, С. Гриньків, та Дрогобицької асоціації художників. Досліджені взаємозв'язки архітектури та поліхромії храмів. З'ясовані особливості іконографічних схем в стінописах церков Львова 1990—2015 рр., виконаних у реалістичній стилістиці. Встановлений вплив західного реалістичного релігійного малярства періоду Відродження і класицизму та українського мистецтва доби козацького бароко, а також українських і російських художників-реалістів та академістів ХІХ—ХХ ст. на митців, що розписували храми Львова 1990—2015 рр. в реалістичній манері.

Ключові слова: реалізм, поліхромія, храми Львова 1990—2015 рр.

© Б. ЗЯТИК, 2016

Реалізм у храмових поліхроміях Львова є явищем не новим. Реалістичні розписи присутні в багатьох костелах міста ще з ХVІІ ст. В основному їх замовляли католицькі монаші ордени Бернардинів, Кларисок, Єзуїтів, Кармелітів Босих та інші. Виконували розписи, як правило, польські або італійські майстри. Ці поліхромії є описані в численних працях польських та українських науковців. Проте з 90-х рр. ХХ ст. у Львові в реалістичній манері розписано багато храмів, що не висвітлені в мистецтвознавчій та науковій літературі. Також немає комплексного фахового дослідження, яке б давало розуміння новітніх тенденцій у розвитку реалістичних храмових поліхромій Львова 1990—2015 років. Не здійснена каталогізація, фотофіксація та систематизація існуючих пам'яток цього періоду. Не відоме загальне число храмових поліхромій, виконаних за цей час.

Тема статті пов'язана з планами наукових робіт кафедри сакрального мистецтва Львівської національної академії мистецтв.

Храмова поліхромія Львова 1990—2015 рр., виконана в реалістичній манері, є новим явищем у сакральному мистецтві, яке потребує фахового вивчення. Ця стаття є спробою вперше здійснити аналіз реалістичної храмової поліхромії Львова 1990—2015 рр. На основі досліджених об'єктів можемо стверджувати про високий мистецький рівень виконання поліхромій, більшість з яких ще не відомі для науковців. Не менш важливою є можливість спілкування з іконописцями, що працювали над розписами, що дає змогу більш об'єктивно проводити іконографічний та стилістичний аналіз, збирати цінний науковий матеріал. Таке дослідження суттєво допоможе у вивченні сучасного сакрального мистецтва в регіоні, дасть змогу охарактеризувати мистецько-стилістичні пошуки сучасних українських іконописців, мистецьких шкіл, майстерень, об'єднань, і їхній вплив на храмову поліхромію. Також це допоможе компенсувати нестачу мистецької критики на нові й маловідомі пам'ятки сакрального мистецтва. До того ж, протягом останніх років серед науковців та мистецтвознавців зростає зацікавлення храмовою поліхромією.

Про сучасну храмову поліхромію в своїх статтях писали: Роксолани Косів *Образ і традиція. Іконопис храму св. Володимира та Ольги у Львові* [8], Віолета Радомська *Науково-технічне дослідження поліхромій М. Сосенка у церкві Арх. Михаїла с. Підберізіці* [19], Марія Бабій

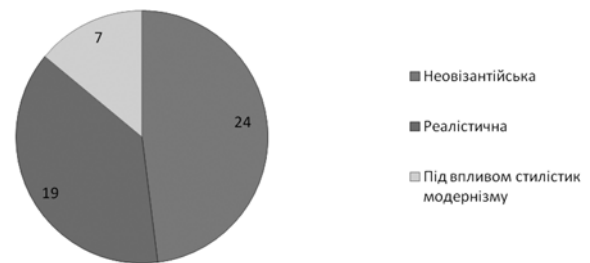
Розписи Любомира Медвідя в оттавському храмі св. Івана Хрестителя та у церкві св. апостола Івана Богослова в селі Суховоля поблизу Львова [3], Олена Якимова Поліхромії Угнівської церкви Різдва Богородиці у контексті формотворчих пошуків першої третини ХХ ст. [13] та Любов Волошин Інтерпретація традицій сакрального мистецтва у творчості Костя Марковича [5], Олена Рудич Церковні розписи випускників Львівської національної академії мистецтв [10], Володимир Жишкович Мистецтво, створене Богом і во ім'я Боже [7; 17]. Як бачимо, лише чотири статті присвячені сучасній храмовій поліхромії Львівщини, інші ж стосуються пам'яток давніших часів. У 2015 р. Олена Сімонова (Рудич) захистила кандидатську дисертацію на тему *Візантійські традиції в сучасних розписах православних храмів України (кінець ХХ — початок ХХІ ст.)* [11]. Проте розписи храмів Львова у вказаній роботі розглянуті досить поверхнево і не в повному обсязі, з огляду на широку географію дослідження. З цього бачимо, що храмова поліхромія Львова 1990—2015 рр. є майже не вивченою та не висвітленою у фахових виданнях. Також ніхто зі згаданих дослідників не акцентував уваги на напрямках стилістики у поліхромному оздобленні сучасних храмів, а це вкрай важливо для формування нової наукової думки в українському мистецтвознавстві. Стосовно реалізму в храмових поліхроміях Львова, то про це частково писав у своїх статтях В. Жишкович, досліджуючи творчість однієї групи майстрів.

Мета статті — з'ясувати іконографічні та стилістичні особливості реалістичних поліхромій у Львова 1990—2015 рр. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- Охарактеризувати стилістику храмової поліхромії 1990—2015 рр. у м. Львові, виконаної в реалістичній манері;
- Проаналізувати художньо-стилістичні особливості реалістичної манери на прикладі храмових поліхромій Львова 1990—2015 рр.;
- Ввести в науковий обіг нові персоналії та пам'ятки сакрального мистецтва Львова періоду 1990—2015 рр.;
- Розглянути причини поширення реалістичної манери стінописів у храмах Львова 1990—2015 рр.

Під терміном «поліхромія»¹ розглядаємо стінописи інтер'єрів українських храмів (розписи, мозаїки та сграфіто). За часом обмежуємось 1990—2015 рр. з огляду на побіжне дослідження цього періоду в історії українського сакрального мистецтва. Територіально розглядаємо лише сучасні адміністративні межі Львова включно з містом Винники, що підпорядковане Личаківській райдержадміністрації м. Львова, смт Брюховичі, що підпорядковане Шевченківській райдержадміністрації та смт Рудне, що належить до Залізничного району міста [20]. На підставі досліджених нами 166 храмів Львова з'ясуємо, що 49 із них оздоблені поліхромією, виконаною впродовж 1990—2015 років, а це 30% від загального їх числа. В процесі дослідження ми здійснили умовний стилістичний поділ пам'яток на три групи: виконані в невізантійській манері, реалістичній, та під впливом стилістик модернізму. В нашій статті ми розглянемо храми, стінописи яких виконані в реалістичній манері. Вони є другими за чисельністю після неовізантійських і складають 38% від загальної кількості поліхромій храмів Львова 1990—2015 рр. (див. діаграму).

Стилістичний аналіз поліхромій храмів Львова 1990-2015 рр.

Для них характерний академізм та детальне світлотіньове моделювання форми. Творам цього напрямку також притаманний раціоналізм, раціоцентричний психологізм, правдиве, конкретно-історичне, всебічне зображення подій і характерів у типових обставинах при правдивості деталей. У реалізмі принцип точної відповідності реальній дійсності усвідом-

¹ Поліхромія (від грец. — численний — колір) — багатоколірність мистецького твору (на відміну від монохромності — одноколірного зображення [Словник українського сакрального мистецтва / за наук. ред. М. Станкевича. — Львів, 2006. — С. 140].

люється як критерій художності, як сама художність. Пам'ятки цієї групи є близькі до мистецтва епохи Відродження та класицизму. У Львові в реалістичній манері впродовж 1990—2015 рр. оздоблено 17 храмів у техніках акрилового або олійно-восково-яєчного розпису. У такій манері працюють: Богдан Балицький, Ігор Мікула, Степан Гриньків, Михайло Нестерович, група майстрів з Дрогобича, так звана дрогобицька асоціація художників (далі — ДАХ), до якого входять Сергій Булко, Ігор Леськів, Ігор Орищак, Євген Хруник та інші.

Перед тим, як перейти до аналізу конкретних стінописів, хочемо коротко з'ясувати причини появи реалістичного напрямку в поліхроміях храмів Львова 1990—2015 рр. Отож найперше варто зазначити, що в реалістичній манері храми Львова та області розписувались і в період панування радянського атеїстичного окупаційного режиму, фактично тоді, коли Українська Греко-Католицька Церква перебувала в підпіллі. Серед таких стінописів можемо згадати розписи храмів: Переображення Господнього (УГКЦ) по вул. Краківській (1987—1988 рр.), святого Онуфрія при монастирі оо. Василян (вул. Б. Хмельницького, 36), святого Івана Золотоустого при православної семінарії по вул. Лисенка, 43, святої Параскеви, Покрови Пресвятої Богородиці (УПЦ КП) на Клепарівській, святого архангела Михаїла на старому Сихові (вул. Зелена, 385), святого Івана Хрестителя (УГКЦ) по вул. Варшавській, святого Володимира Великого на Сихові, святого пророка Іллі (УГКЦ), Різдва Пресвятої Богородиці (УАПЦ) в Кривчицях та Різдва Пресвятої Богородиці в Брюховичах. З сумом мусимо констатувати, що більшість цих храмів (якщо не всі) розписані на дуже низькому мистецькому та технічному рівні, який навіть не можемо назвати професійним. Очевидно, що причин такого стану речей було, як мінімум, дві. Перша — це відсутність навчальної установи, яка б готувала фахівців із сакрального мистецтва. Тобто ці художники, як правило, були самоуками і не мали ґрунтовної мистецької освіти. Друга — це заборона легальної діяльності Української Греко-Католицької Церкви. Проте найсумнішим фактом став розрив з українськими мистецькими традиціями довоєнного періоду і цілковита втрата естетичних смаків як серед замовників, так і

серед тих, хто брався за розписи храмів. В таких умовах на початку 90-х рр. ХХ ст. з моменту виходу української Церкви з підпілля нагальна потреба створення навчальної установи, яка б готувала іконописців для розписів храмів. 1990 року за спільної ініціативи ігумена монастиря студитів у Львові о. Севастіяна (Дмитруха) та педагогів Карла Звіринського, Лева Цура та Романа Василика при згаданому монастирі була заснована іконописна студія, що проіснувала три роки [4, с. 61].

З ініціативи професора Романа Василика 1995 р. у Львівській академії мистецтв було створено кафедрі сакрального мистецтва, одним з напрямків творчої роботи якої стало оформлення інтер'єрів сакральних споруд (поліхромія храмів), виконання творів сакрального мистецтва у техніках настінного малярства, мозаїки та вітражу.

Концепція діяльності кафедри, яку розробив на початку 1990-х рр. професор Роман Василик, передбачає реалізацію довготермінової програми відродження і розвитку українського іконопису з його самобутньою стилістикою. У формуванні навчальних програм підготовки фахівців сакрального мистецтва основний акцент робиться на ідейному, богословському спрямуванні цього виду творчості. За засадничі напрямки розвитку іконопису на кафедрі прийнято основи сакрального мистецтва княжої доби, мистецтва XIV—XVI ст., а також досягнення художників Галичини періоду модернізму, таких як Антін Манастирський, Модест Сосенко, Михайло Осінчук, Петро Холодний (старший), Василь Дядинюк, Юліан Буцманюк, Андрій Коверко, Павло Ковжун, Дем'ян Горняткевич, Михайло Бойчук, Осип Курилас, Юрій Магалевський та ін. [4, с. 58]. В реалістичній манері працювали: Антін Манастирський, Василь Дядинюк, Дем'ян Горняткевич та Осип Курилас. Таким чином почалась нова сторінка відродження та творення українського сакрального мистецтва у Львові. Проте над виконанням храмових поліхромій працюють не лише випускники кафедри сакрального мистецтва, особливо якщо говорити про реалістичний напрям у храмовому малярстві, то тут переважну більшість становлять художники, що закінчували Львівське училище декоративно-прикладного мистецтва (тепер Львівський державний коледж декоративного та ужиткового мистецтва ім. І. Труша), Львівський

Іл. 1. Поліхромія склепіння храму св. ап. Андрія Первозваного (вул. Шевченка, 66), 1998—2000 рр. Худ. Б. Балицький

Іл. 2. Митрополит Андрей Шептицький. Поліхромія храму св. безсрібників Козьми і Дем'яна (вул. Лисенка, 45), 2002—2014 рр. Худ. Б. Балицький

державний інститут прикладного та декоративного мистецтва (тепер Львівська національна академія мистецтв), Львівський поліграфічний інститут (тепер Українська академія друкарства — далі УАД) або інші мистецькі школи України, в той час, коли ще не існувало кафедри сакрального мистецтва. Варто зазначити, що реалістична манера живопису та іконопису є нехарактерною для львівської мистецької школи, яка з давніх часів славиться своєю декоративністю. Найбільш відомим представником

реалістичного напрямку у Львові є Богдан Балицький. Художник почав розписувати храми ще в часи підпілля, коли це офіційно було під забороною. Мистецьку освіту здобув в Одеському художньому училищі та у Львівському поліграфічному інституті. На рахунок іконописця 147 храмів, які він розписав в Україні зі своєю командою однодумців. У Львові в реалістичній манері під його керівництвом розписано чотири храми: святого апостола Андрія Первозваного по вул. Шевченка, 66, св. архангела Михаїла по вул. Каховській, 32, св. безсрібників Козьми і Дем'яна по вул. Лисенка, 45, та св. Володимира і Ольги у Винниках. До найраніших належить поліхромія храму святого апостола Андрія Первозваного по вул. Шевченка (колишня вул. Янівська). Храм збудований у 1899 р. як костел Святої Родина при монастирі отців ордену реформаторів за проектом львівського архітектора Міхала Ковальчука. У плані храм має три нави, фасад храму прикрашений високим фронтоном, що виходить на вул. Шевченка. Поліхромію виконав польський художник Тадеуш Попель [1; 2, с. 307—308; 14]. На початку 90-х рр. ХХ ст. храм передано Українській Автокефальній Православній Церкві. У 1993—1998 рр. його значно перебудовано, зокрема додано три куполи. Сучасний розпис виконаний командою Богдана Балицького у 1998—2000 роках. Характерною особливістю поліхромії є перевага коричневого гризайльного декору, що імітує ліпнини, над кольоровими зображеннями, що сприймаються як вставки (іл. 1). В склепінні центрального куполу зображений Христос в хмарах в оточенні ангелів та імітація русту, що нагадує римський Пантеон і створює ефект відкритого неба. В барабані куполу вісім вікон, під чотирма з них — євангелісти, намальовані гризайльно в повен ріст, наче скульптури в нішах. Під іншими вікнами — півфігурні постаті українських святих. Декоративним фризом проходить текст молитви «Царю Небесний». В парусах традиційно зображені символи євангелістів, наче медальйони в пишних картушах. Архітектура храму в стилі неокласицизму, відповідно, виконуючи поліхромію, художники намагалися максимально підтримати стилістику церкви, що, на нашу думку, їм добре вдалося.

Наступним храмом, який розписали ці майстри, була церква святих безсрібників Козьми і Дем'яна

по вул. Лисенка, 45. Збудований храм у 1890 р. за проектом архітектора Юзефа Каєтана Яновського як монастир сестер кармеліток [2, с. 304; 15]. Храм однонавний, зорієнтований по осі схід—захід. Виходить на вулицю бічним (південним) фасадом. Збудований з цегли в неороманському та неоготичному стилі, зовні нетинькований. З 1998 р. храм належить Українській Греко-Католицькій Церкві і є осередком медичних капеланів. Настоятель храму — о. Олег Москаль. Сучасний розпис храму почали виконувати у 2002 р., а повністю завершили лише у 2014 році. Інтер'єр храму має стрільчасто-аркове склепіння. Характерними особливостями поліхромії є яскравий колорит, глибокі насичені кольори завдяки яєчно-восковій техніці іконопису. Реалістичні сцени переважають над декором, що лише їх доповнює. Декор як і в інших храмах цієї групи іконописців імітує ліпнину та мармур. Варто зазначити, що майстри майже не створюють власних сюжетів, а послуговуються готовими зразками. Як приклад можемо навести зображення картини Рембрандта «Повернення блудного сина» на західній стіні храму. До авторського новаторства можемо віднести хіба що постаті митрополита Андрея Шептицького (іл. 2) та Йосипа Сліпого. В окремих сюжетах можемо розпізнати портретні риси художників, що виконували поліхромію.

Після цього художники взялися за розпис храму святих рівноапостольних Володимира та Ольги в м. Винники. Церква збудована у 2001 р. громадою Української Автокефальної Православної Церкви, за настоятеля о. Михайла Романишина. Автори проекту: архітектор Михайло Шпак, інженер-конструктор М. Шевчук, та митець-кераміст, викладач ЛДКДУМ ім. І. Труша, заслужений діяч мистецтв Тарас Левків. Храм мурований, в плані хрестово-купольний, семибанний. Вітраж проектували і виконували брати Тарнавські, запрестольну ікону-мозаїку проектував Кость Маркович. Розпис храму виконувався протягом трьох років, з 2009 по 2011 рік, за настоятеля о. Василя Петрика. Особливістю поліхромії цього храму є спроба художників поєднати реалістичні розписи з неовізантійською стилістикою будівлі церкви, що помітно в орнаментіці, яка є і ренесансною, і візантійською водночас. Як вже звично для цих майстрів, основою їх поліхромій є альфрейні роботи,

Іл. 3. Розпис храму св. рівноап. Володимира та Ольги (м. Винники), 2009—2011 рр. Худ. Б. Балицький

що обрамлюють реалістичні вставки картин на релігійну тематику. В даному храмі імітація ліпнин, що виконана в гризальній сірій гамі, врівноважується такою ж кількістю колористично яскравих живописних картин (іл. 3). В'яжучим елементом в декорах виступають світло-зелені та світло-фіолетові кольорові вставки. Найбільш відмінним є яскраво розписаний центральний купол, основу якого складають геометричні і візантійські орнаменти, що зав'язані навколо восьмикутної зірки, довкола якої реалістично зображені в повен зріст Христос та сім архангелів. Загалом такі поєднання виглядають досить еклектично.

По завершенні розписів храму у Винниках художники взялися за виконання поліхромії до церкви архангела Михаїла по вул. Каховській, 32. Храм належить громаді УАПЦ. Настоятель о. Микола Гнатів. Храм є давнім і почав будуватися у 1847 р. як лютеранська кірха у тодішньому с. Сигнівка. Сучасного вигляду з куполами церква набула у 2010 році. Розбудовою храму та виконаннями розписів завідував чинний настоятель о. Микола Гнатів. Розпис тривав з 2012 по 2014 рр. під керівництвом Богдана Балицького. Архітектура храму є необароковою, відповідно реалістичні розписи тут є дуже доречними. Художники почували себе значно вільніше, ніж в попередньому храмі, що відчувається в характері поліхромій. До прикладу, більш вдало вирішена поліхромія центрального куполу, як колористично, так і композиційно, хоча сюжет залишився тим самим. Загальний колорит базується на сірих та синіх тонах. В поліхромії традиційно присутня імітація ліпнин та мармуру. Поліхромія храму є цікавою з погляду іконографії, бо тут зображені такі православні святі, як князі Ярослав

Іл. 4. Св. прав. отаман Петро Калнишевський. Поліхромія храму св. архангела Михаїла (вул. Каховська, 32), 2012—2014 рр. Худ. Б. Балицький

Іл. 5. Розп'яття. Поліхромія храму св. ап. Петра і Павла у Рясне 1 (вул. Лукасевича, 15), 2004 р. Худ. С. Булко, І. Леськів, І. Орищак та Є. Хруник (ДАХ)

лав Мудрий, Ігор, Олег Брянський, Костянтин Острозький, княгиня Юліанія Ольшанська, Єфросинія Полоцька, гетьман Петро Сагайдачний, отаман Петро Калнишевський (іл. 4). Також бачимо зображення українських чудотворних ікон Богородиці.

До іншої групи іконописців, що розписують храми в реалістичній манері (представники ДАХ), належить Сергій Булко, Ігор Леськів, Ігор Орищак та Євген Хруник. Зокрема, вони у 2004 р. розписали храм святих апостолів Петра і Павла у Рясне, 1 (вул. Лукасевича, 15). До роботи над розписом цього храму долучилися також Дмитро Садовий, Володимир Засідкович, Стефан Хруник та Остап Гірник — цю інформацію отримуємо з підпису, який майстри залишили по завершенні стінописів. Це випускники Львівського державного коледжу декоративного та ужиткового мистецтва ім. І. Труша, Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва (нині Львівської національної академії мистецтв) та Українського поліграфічного інституту імені Івана Федорова (нині Української академії друкарства). Церква збудована у 1895 р. за проектом Юзефа Каєтана Яновського як римо-католицький костел. Первинні розписи виконані у 1924 р. художником Йоаном Доманським. Після Другої світової війни церква стала греко-католицькою. До свого арешту парохом в ній був блаженний священномученик о. Олексій Зарицький [12]. З 1990-х рр. будівля храму зазнала змін: добудовано притвор, бічні нави і три куполи. Таким чином храм набув візантійського вигляду, але став менш освітленим. Склепіння церкви залишилось в неороманській стилістиці зі стрільчастими арками, що виглядає незвично. Відповідно такі архітектурні особливості вплинули і на поліхромію. З 2004 р. і по сьогодні на цій парафії продовжує правити суспендований о. Василь Ковпак, що належить до секти лефевристів (традиціоналістів), і сучасний розпис храму виконувався саме під його керівництвом. Відповідно це і позначилося на поліхромії храму. Художники орієнтувалися на західну іконографію. Про поліхромію цієї церкви писав, зокрема, мистецтвознавець Володимир Жишкович [7; 18, с. 395—408]. Іконографічну концепцію розписів розробляв В. Ковпак, тому в святилищі центральною композицією є Розп'яття, як в латинських храмах, а під ним зображена Тайна Вечеря, на відміну від Євхаристії, як у східних церквах. Саме Розп'яття також не є традиційним, внизу перед хрестом зображено священника перед престолом з чашею, а по боках два ангели з хлібом і глеком (очевидно, з вином), що символізує свята

Тайну Євхаристії (іл. 5). Також в святині присутні новозавітні сцени «Коронування терном» і «Молитва про чашу» та старозавітні «Жертва Авраама» і «Мідяний змії», що є іконографічно нетрадиційними, але богословсько-оправданими. На склепінні апсиди зображено постать Бога-Отця у хмарі і голуба як символ Святого Духа. Відповідно у поліхромії храму присутні тексти молитов і підписи церковнослов'янською мовою. Варто зазначити, що манера цих художників відрізняється від манери попередньої групи, зокрема тим, що вони більш творчо підходять до вирішення сцен, не копіюють готові зразки, а створюють власні. Також в стінописах бачимо менше альфрейних робіт, натомість більше фігурних і сюжетних композицій. Орнаментальні композиції є не лише декоративні, а й символічно-алегоричні. Є відмінність і в технічному виконанні: майстри працюють у техніці акрилового розпису, тому колорит поліхромій є менш насиченим і глибоким, більш пастельним і приглушеним. У склепінні храму зображені сцени мучеництва св. Степана та св. Теклі, проповідь Кирила і Мефодія та підписання Берестейської унії, а також віднайдення Хреста Господнього та вигнання св. Атанасія. Вздовж центральної нави зображено сюжетні композиції «Діла милосердя» та «Святі тайни», що також є нетиповим. Вражає і присутність сцен об'явлень Богородиці у Фатімі та Люрді. На завершення варто сказати, що розписи цього храму є найбільш нетрадиційними для українських церков, оскільки базуються на західній іконографії, що не властива східному обряду, але саме цим вони і складають неабияку цінність для мистецтвознавчої науки.

Ще одним художником, що розписує храми Львова в реалістичній манері, є викладач кафедри академічного живопису Львівської національної академії мистецтв Ігор Мікула. На нинішній час він розписує дві церкви: Покрови Пресвятої Богородиці (УПЦ КП) на Левандівці, вул. Сяйво, 14 та св. мучеників Бориса і Гліба (УАПЦ) вул. Стрийська, 148 в. Обидва храми є новозбудованими: перший споруджено у 1996 р. за підтримки Георгія Кирпи та ініціативності тодішнього настоятеля о. Петра Равлика; другий — у 2007 р., інженер Гладиш Р.В., настоятель храму о. Ігор Еліяшевський. Архітектором обидвох церков є Роман Сивенький. Будівлі храмів,

Іл. 6. Розп'яття. Поліхромія храму св. мучеників Бориса і Гліба (вул. Стрийська, 148в), 2014 р. Худ. І. Мікула

хоча й різняться між собою зовнішнім виглядом, все ж збудовані в стилістиці модернізму. Розписи І. Мікули гармонійно вписуються у храмовий простір. Аналіз наявних розписів в обидвох храмах відзначається експресивною манерою їх подачі та яскравим колоритом стінописів. Помітно, що художника цікавить «життя в роботах», він не є прихильником візантійського мистецтва, вважаючи його не українським. Найбільше це спостерігається у двох монументальних сценах Благовіщення та Розп'яття в церкві св. мч. Бориса і Гліба (іл. 6). Розмір полотен 5 м на 9 м, висота фігур 3 метри. Відзначимо, що І. Мікула не копіює готові зразки, а шукає власну стилістику, яку називає «новим українським реалістичним стилем». Його роботи характеризуються настроєвістю та динамікою (умовно можемо назвати це «ефектом вітру» у стінописі). Художник намагається передати українську ментальність у поліхроміях через використання системи доповнювання кольорів. Натомість храм Покрови Пресвятої Богородиці розписаний закарпатськими непрофесійними художниками у модерно-візантійській стилістиці. Розписувати притвір І. Мікула розпочав у 2015 році.

До умовно-реалістичної манери відносно храми, розписані майстрами-альфрейщиками. Зокре-

Іл. 7. Поліхромія храму Хреста Господнього (вул. Замарстинівська, 9), 2003 р. Худ. М. Нестерович

ма, до таких належить церква Хреста Господнього по вул. Замарстинівській, 9. Храм збудований коштом вірменського купця Сагака Агопсовича наприкінці 1630-х років. Ім'я архітектора невідоме, проте, за рядом ознак, авторство приписують відомому архітектору італійського походження Павлу Римлянину [6; 19]. У 2003 р. храм розписав Михайло Нестерович на замовлення ректора Львівського державного університету внутрішніх справ МВС України. Хоч майстер й називає себе «самоуком», проте розписами церков займається вже понад 50 років (за цей час розписав близько 100 храмів по всій Україні). Художню освіту здобув у Харківському художньо-промисловому інституті, кваліфікація художника по інтер'єрах. Сьогодні храм діє як університетська церква, де почергово відправляють Літургії отці-капелани УГКЦ та УАПЦ. Відзначимо, що настінні розписи лаконічні та символічні: вдало підібраний зелений колорит поліхромій з вкрапленнями коричневого, що добре поєднується з білим каменем будівлі храму. У стінописах відсутні сюжетні сцени, натомість зображено біблійні символи, такі як хрест, Агнець, Всевидяче око, ангели, снопи пшениці, символи євангелістів, чаша з книгою, лілія, терен, виноград,

ковчег, голуб та інші. Символи реалістичні, без стилізації, їх об'єднавчим фактором є обмежена кольорова гама, що надає розписам цілісності та справляє приємне враження на глядача. Художник зумів гармонійно вписати поліхромію в неороманську стилістику будівлі (іл. 7).

Вартий уваги ще один храм — церква Різдва Івана Хрестителя у м. Винники, збудована у 1936 р. німецькими колоністами як лютеранська кірха. У часи радянської окупації будівлю використовували як склад зерна та господарський магазин. Реставраційні роботи виконували впродовж 1996—1997 рр. за настоятеля о. Петра Паньківа. У 1997 р. викладачі Львівського державного коледжу декоративного та ужиткового мистецтва ім. І. Труша Степан Гриньків та Микола Костів розписували храм [16]. С. Гриньків — випускник кафедри монументального живопису колишньої Львівської академії мистецтв. Виконана ним поліхромія у цій церкві майже одразу по завершенні навчання, тому не дивно, що відчувається доволі сильний вплив творчості професора Любомира Медведя, учнем якого був С. Гриньків. У стінописах храму спостерігаємо вплив стилістик модернізму. Однак, на побажання замовників, художник виконав поліхромію у більш реалістичній манері. На наш погляд, йому це добре вдалося, зважаючи на те, що це були початки становлення та відродження храмових стінописів на Львівщині. Центральною постаттю над іконостасом є півфігурний Христос-Вседержитель, зображений досить оригінально, оскільки поєднує в собі неовізантійський і реалістичний напрямки та вплив стилістик модернізму.

Варто зазначити, що незалежно від підходу чи напрямку, а також рівня виконання, майже усі стінописи об'єднують бажання іконописців (що їх виконували) творити нове українське сакральне мистецтво на національному ґрунті, використовуючи для цього різноманітні як іконографічні, так і стилістичні засоби.

Підсумовуючи, можемо виділити три основні напрямки стилістики храмових розписів Львова 1990—2015 років. Перший — неовізантійський, в якому чітко простежується відданість традиціям візантійського та давньоруського мистецтва. Другий — під впливом стилістик модернізму, в якому художники, на основі візантійської іконографічної традиції, здійснюють сміливі новаторські пошуки індивідуальної

стилістичної манери. Третій — реалістичний, до якого відносимо поліхромії, виконані натуралістично в манері реалізму та академізму.

Проаналізована іконографія та стилістика стінописів засвідчує про домінуючий вплив західного реалістичного релігійного малярства (італійських, голландських майстрів) періоду Відродження та класицизму.

Відзначимо, що на середовище іконописців, що виконували поліхромії храмів, значний вплив мали навчальні заклади, випускниками яких вони були. Про це свідчать сміливі пошуки майстрів, які впровадили новітню іконографію, випрацювали нову стилістику та донині намагаються гармонійно поєднати західну та східну іконографічні традиції.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому результати даного дослідження можуть бути використані в ґрунтовній дисертаційній роботі, пов'язаній із вивченням храмової поліхромії на Львівщині періоду 1990—2015 років. Окрім того, зібраний матеріал буде доцільним для дослідників, які працюють з дотичними чи суміжними темами, чи для написання підручників, словників, наукових монографій тощо.

- Архітектура Львова XIX століття // Architektura Lwowa XIX wieku. — Kraków, 1997. — 91 с. : 174 ілюстр.
- Архітектура Львова: Час і стилі. XIII—XXI ст. — Львів : Центр Європи, 2008. — 720 с.
- Бабій М. Любомир Медвідь: особливості зображень Христа-Пантократора у купольних частинах храмів св. Івана Хрестителя в Оттаві та св. Івана Богослова в с. Суховоля поблизу Львова / Марія Бабій // Народознавчі зошити. — 2011. — № 5 (101). — С. 844—849.
- Василик Р. Здобутки та перспективи кафедри сакрального мистецтва / Роман Василик // Вісник ЛНАМ. — 2006. — Вип. 17. — С. 58—65.
- Волошин Л. Інтерпретація традицій сакрального мистецтва у творчості Костя Марковича / Любов Волошин // Вісник ЛНАМ. — 2012. — Вип. 23. — С. 272—279.
- Вуйцик В.С. Вірменська церква св. Хреста / Володимир Вуйцик // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». — Вип. 14. — Львів, 2004. — С. 102, 103.
- Жишкович В. Мистецтво створене Богом і во ім'я Боже / В. Жишкович // Бойківщина: Науковий збірник. — Дрогобич : Бойківщина ; Укрпол-2, 2004. — Т. 2. — С. 370—415.
- Косів Р. Образ і традиція. Іконопис храму св. Володимира та Ольги у Львові / Роксолана Косів // Вісник ЛНАМ. — 2002. — Вип. 13. — С. 151—160.
- Мельник І. Львівські вулиці і кам'яниці, мури, закарки, передмістя та інші особливості Королівського столичного міста Галичини / І.В. Мельник. — Львів : Центр Європи, 2008. — 384 с. : 330 іл.
- Рудич О. Церковні розписи випускників Львівської національної академії мистецтв / Олена Рудич // Вісник ЛНАМ. — 2015. — Вип. 27. — С. 181—190.
- Симонова А.В. Византийские традиции в современных росписях православных храмов Украины (конец XX — начало XXI вв.) : дисс. канд. искусствоведения: 17.00.05 / Симонова Алёна Викторовна. — Харьков, 2015. — 469 с.
- Шематизмъ Всего Клира греко-католицкой митрополитой архієпархіи Львовской на рокъ 1910. — Львовъ ; Жовква : Накладомъ Архієпархіального Клира. Печатня оо. Василянъ, 1910. — 500 с.
- Якимова О. Поліхромії Угнівської церкви Різдва Богородиці у контексті формотворчих пошуків першої третини XX століття / Олена Якимова // Народознавчі зошити. — 2014. — № 5 (119) — С. 975—979.
- Kościoly i klasztory rzymskokatolickie dawnego wojewodstwa ruskiego. — Kraków, 2004. — Т. 12. — С. 153—166.
- Krasny P. Kaplica p. w. Św. Rodziny oraz klasztor SS. Franciszkanek Rodziny Marii (d. kaplica p. w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy i Św. Józefa oraz klasztor SS. Karmelitanek Bosych) / Krasny P. // Kościoły i klasztory Lwowa z wieków XIX i XX. — Kraków : Międzyna rodowy Centrum Kultury, 2004. — С. 125—134.
- Байцар А. Історія храму та парафії Івана Хрестителя у Винниках [Електронний ресурс] / Андрій Байцар // інтернет-видання «plus» — режим доступу до статті: <http://plus.lviv.ua/publ/21-1-0-836>.
- Жишкович В. Мистецтво, створене Богом і во ім'я Боже / Володимир Жишкович // Сакральне мистецтво. Стінопис християнських храмів Галичини [Електронний ресурс] — режим доступу до статті: <http://www.sacralart.com.ua/about/>.
- Іпатов Є. Храм Хреста Господнього, або маловідома вірменська святиня Львова [Електронний ресурс] / Євгеній Іпатов // ресурс «Фотографії старого Львова» — режим доступу до статті: <http://photo-lviv.in.ua/hram-hresta-hospodnoho-abo-malovidomavirmenska-svyatynya-lvova/>.
- Радомська В. Науково-технічне дослідження поліхромій М. Сосенка у церкві Арх. Михаїла с. Підберізі [Електронний ресурс] / В.Р. Радомська — Львів : Нац. ун-т «Львівська Політехніка». 2010. — режим доступу до статті: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18553/1/22-171_178.pdf.
- Сайт Львівської міської ради [Електронний ресурс] — режим доступу до сайту: <http://city-adm.lviv.ua/>.

*Bohdan Zyatyk*REALISM IN POLYCHROMES
OF TEMPLES IN LVIV OF 1990—2015 YEARS

By artistic features of the polychromes of temples in Lviv of 1990—2015 years are divided into three main groups: neo-Byzantine direction, realistic direction and polychromes influenced by modernism stylistics. In the article there were discussed for the first time comprehensively the polychromes of temples of Lviv performed during 1990—2015 in a realistic manner. There was substantiated the term «realism» regarding temple mural paintings and there were explained stylistic features of such temple polychromes. There were also characterized specifics of stylistics of realistic mural paintings in context of development of the temple polychromes of Lviv in XX century. There was examined the environment of iconographers who worked on the decoration of temples of Lviv, particularly in a realistic manner, namely: B. Balytsky, I. Mikula, M. Nestorovich, S. Hrynkiw and the Association of artists in Drohobych. The interrelation between architecture and polychrome of temples was investigated. The peculiarities of iconographical schemes executed in a realistic style on mural paintings of churches in Lviv in 1990—2015 were elucidated. There was established the influence of Western realistic religious painting of period of Renaissance and Classicism and the influence of the art of Ukrainian Cossack Baroque era, as well as Ukrainian and Russian realist painters and academics of XIX—XX centuries on artists that painted in a realistic manner temples of Lviv in 1990—2015.

Keywords: realism, polychrome, temples of Lviv in 1990—2015.

*Богдан Зятык*РЕАЛИЗМ В ХРАМОВЫХ
ПОЛИХРОМИЯХ ЛЬВОВА 1990—2015 ГОДОВ

По художественным особенностям полихромии храмов Львова 1990—2015 гг. разделены на три основные группы: неовизантийского направления, реалистического и полихромий под влиянием стилистики модернизма. В статье впервые комплексно рассмотрено полихромии храмов Львова, исполненные в течение 1990—2015 годов в реалистической манере. Обосновано значение термина «реализм» в отношении храмовых стенописей и освещены стилистические особенности таких храмовых полихромий. Охарактеризовано специфику стилистики реалистичных стенописей в контексте развития храмовой полихромии Львова XX в. Рассмотрено среду иконописцев, работавших над отделкой храмов Львова, в частности в реалистической манере, а именно: Б. Балицкого, И. Микулы, М. Нестеревича, С. Гринькива и Дрогобычской ассоциации художников. Исследована взаимосвязь архитектуры и полихромии храмов. Выяснены особенности иконографических схем в стенописях церкви Львова 1990—2015 гг., выполненных в реалистической стилистике. Установлено влияние западной реалистической религиозной живописи периода Возрождения и классицизма, украинского искусства эпохи казачьего барокко, а также украинских и российских художников-реалистов и академистов XIX—XX вв., на художников, расписывавших храмы Львова 1990—2015 гг. в реалистической манере.

Ключевые слова: реализм, полихромия, храмы Львова 1990—2015 гг.